

Tarján Tamás

Áttűnni egy fénycsokorba

(Szentmártoni János: *Szomjúság*, Magyar Napló Kiadó, 2016)

A fiatal középnemzedék joggal sokra becsült, már több idegen nyelven is válogatott versekkel jelentkező költője első epikai nekifutására ígéretes, sőt, nem egy összetevőjét nézve igen jó kisregénnyel rukkolt ki. Gazdag, sajátos, élet- és lélekismeretben bővelkedő matéria, egyben jellegzetes nemzedéki tapasztalatok bősége talált magának innovatív formát. Szuverén észjárású, a fejezetekkel ügyesen sakkozó prózaíró, biztos kezű stiliszta bocsátotta közre könyvét. Szentmártoni János kiváló taktikai érzékkel látja át a közelmúlt, illetve az új évezred tábláját, a társadalmi és személyes mezők négyzetrendjét, amelyen a tragikus mozgató mozzanatokat ugyancsak bőven tartalmazó, bár nem minden ízében drámai (sőt, itt-ott konvencionálisan mindennapi, akár üdítően ironikus, szlenges graffitijű) eseménysort játszatja. Egy emberpár – a Lány és a Fiú, azaz a Nő és a Férfi – helyenként pszichokrimivel felérő szerelmi, házassági, családi válságát krónikázza. Stratégaként azonban már a nyitó lépésnél olyan döntésre szánta el magát, amely következményeivel együtt mind problematikusabbnak bizonyul, s csupán nagy nehézségek árán sikerül úrrá lennie rajta.

Az író ugyanis írt egy író, aki a kisregény lapjain megírja őt (is). A fiatal – a nagyobb lélegzetű prózába mindenesetre először belekóstoló – szerző teremtett egy rutinos, neves, idős tollforgatót, hogy e figura kisebb-nagyobb sikerű, általában kommersz és feledhető életrajzi munkái, bestsellerei, átlagos színvonalú novellái után most (bár eleinte nem is akarja vállalni a feladatot) ráérezzen élete nagy, egyben utolsó alkotói lehetőségére. Hozott anyagból végre saját világot teremthet, papírra vetve – valóban a hagyományos kézíráshoz ragaszkodva – a Nő, a Férfi és (szinte akaratlanul) gyermekük, a Kicsi sorsrajzát.

Miért kockázatos megnyitás – a ráhangolásként odaillő keleti bölcsességeket: a mottót és a Prológust követően – azonnal a könyvbeli írónak adni a szót? Mert ez az egyébként rokonszenves, kellő önkritikával, józan mesterségbeli tudással megáldott öreg férfi egyrészt gyakorta visszakéri a szót a szintén maga írta főszövegtől, hogy hallathassa saját önállósuló szólamát. Másrészt viszont a perszonális szólam érdekességben, tartalmasságban nem kelhet versenyre azzal, ahogy említett hőseink históriáját nagyjából sorba szedve (illetve az idősíkokat meg-megbontva, az előtörténet, az „eredetmonda” legnagyobb szabású fejezeteit nem az I. jelölésű rész terjedelmesebb kvázi-linearitásába, hanem a II. rész szimultán vagy időbontó, tömörebb mellérendelésébe foglalva) elénk tárja.

Hogy világosabban értsük: a minapi Lány/Nő, aki immár új házasságban él, szeretné megtudni, mi lehetett az ok, amiért első férje, a Fiú/Férfi (a kezdeti ösvénykeresést sikerekre váltó költő, író, szerkesztő) esztendőkkel ezelőtt egyszer csak – se szó, se beszéd, se nyom – eltűnt? Az asszony úgy véli: a televízióból ismert népszerű sikerkönyvíró megérdemli a bizalmat. Beállít hozzá egy sporttáskát kitöltő dokumentum-tömkeleggel: próbálná meg e vegyes paksaméta alapján, természetesen tisztességes honorárium ellenében végiggondolni, rekonstruálni és írásban, szépirodalmi eszközökkel összegezni, mi történhetett. Hátha az így létrejövő variáns eljut a négy éve köddé vált Férfi kezébe, s végre életjelet küld. A sokáig vonakodó kiszemelt író, némileg önmaga számára is meglepetésként, belevág a tépett életszalak újrasodrásába, több évtized újraszövésébe. Az oknyomozásba. Tizenévesek szerelmének, szakításainak, későbbi örömeinek, viaskodásainak, hűtlenkedéseinek, többszöri költözéseinek, familiáris beágyazódásának, későn kötött, akkor már gyermekkel áldott sikertelen házasságuk rejtelseinek felgöngyölítésébe. A hosszú hónapokat követelő munkafolyamat közben nem enged bepillantást megrendelőjének a készülő oldalakba.

E fikció súlyos tehertételekkel jár. Arra ne vessünk ügyet, hogy a sporttáska tartalma mi mindent nem mesélhet el az általunk olvasottakból (a Fiú barátja apjának temetéséhez fűződő dolgokat, sok mást – igaz, az író nem is tagadja: néha hozzákölt a tényanyaghoz). Ám például lényegesebb, hogy írónk a Nő által még nem látott, jóvá nem hagyott, egyelőre csak születőben levő kézirattal felkeresi kiadóját. Akinél nem talál lelkes fogadtatásra a mester szállította, anyagilag mindig jövedelmező életrajzokhoz képest igencsak másféle, minőségi, mi magunk, olvasók vagyunk rá tanúk: magas irodalmi opus-kezdemény. Nem is vállalkozik publikálására. A teljes *A kiadóban* fejezet ezt tárgyalja, elég szerény tanulságokkal a nemes és a kommersz literatúra kontracsatájában, amelyek mellől nem lehet elhessegetni, morálisan mily kifogásolható az öreg írónak a megrendelő háta mögött tett próbálkozása.

A regénybeli író önmagáról írt szavait, személyes közléseit dőlt betűkkel nyomtatja a kisregény, a párról és családjaikról, közösségeikről, munkájukról számot adó szekvenciákat álló betűkkel. Ekként két szövegtípus montírozódik epikai szövevé. A sportszatyorból előkerült, áttanulmányozott feljegyzések, iratok, levelek, egyebek szükségképp idézeteket is tartogatnak. Ez az újabb szövegtípus szinte észrevétlenül, mégis különleges nyomatékkal jeleníti meg magát az idézőjellel kezdett és zárt, egészükben citátum fejezetek lapjain (*Újjászületés; Kezdet*). A két részletet a könyv fináléja felé tartva a Kicsiből gyönyörű, művészeti ágában klasszis fiatal hölgyé lett szereplő „Apám két kisprózája”-ként említi. Az író persze tud róluk: az egyiket már beékelte a regény menetébe, a másik – a *Kezdet* cím ellenére – amolyan epilógus lesz majd. (Vagyis

a felkérésre írt regény elkészülésének, átadásának ünnepi délutánján a mű még nincs befejezve...?)

Szinte bizonyosra vehetjük: Szentmártoni Jánosnak nem volt szándéka trükkregényt írni (abban az értelemben, ahogy a terminust Milosevits Péter tanulmánya használja). Nem elsősorban az lehetett a célja, hogy a kezünkben tartott szöveg elhitesse magáról: van egy vagy több másik alakzata, létmódja, amely érvényesebb emennél, bár talán megíratlanul, mozaikosan hever a sporttáskában, vagy egészen más kombinációkat megengedve létezik széttagoltan, virtuálisan és befejezhetetlenül. Valószínűbb: az író szereplő beiktatására, hatalomátvételére azért került sor, mert Szentmártoni bizonyos eltávolítással, közvetettséggel igyekezett láttatni a kétségkívül számos önéletrajzi elemet hasznosító, fordulatos történetet.

Az önéletrajziság érződik, árad a kisregény megformálásának, tényanyagának, előadásmódjának minden betűjéből, de a Szentmártoni költészetét, interjúit figyelemmel követők előtt sem lehet titok. S ebből a szemszögből nézve az idős író felléptetése egyértelműen a kisregény javát szolgálja. Az ő aszús tudása, higgadt eseménytörténeti rekonstrukciója teheti indirektté, általánosabb jelentésűvé annak belátását, hogy a Nő és a Férfi végül felülkerekedő, őket egymástól elszakító kapcsolati diszharmóniáját, legyenek még oly különböző személyiségek, épp s döntően ikersorsuk okozta. Mindkét esetben az édesanya tragikus sorsa, az apák bűne és bűnbánata, a szülők egymás ellen – s így gyermekeik ellen – elkövetett vétkei, az alkohol átka képezik azt a súlyos örökséget, amellyel szerelmesekként, társakként, másképp szerveződő saját családjukban, otthoni hármasukban, együtt talán könnyebben küzdhetnének meg. De nem: a vétkek testálódhatnak, a rémképek hatványozódnak, az egymást sújtó rossz, érzéketlen döntések sokszorozódnak, a szakadék mélyül. Holtak és élők elől tévesztett menekülő útvonalakat keresnek mindketten (vagy be nem járható utakat feljűk, létükbe és nemlétükbe). Ezáltal egymástól is egyre távolodnak, noha időnként bíznak a közeledés, az újrakezdés esélyeiben.

Az anya-drámák felidézésének erős késleltetése szerencsés megoldás. Addig a kisregény érdekessége az ezerkilencszázhetvenes években született fiatalok élményeinek – eléggé ismert és már nemegyszer szépirodalmi megörökítést nyert életfordulatainak – ütköztetéséből ered, alkalmanként közhelyes fogalmazásba is tévedve. Innentől – a II. részben járunk immár – balladás, mitologikus emelkedést mutat a *Szomjúság*. Eddig is pallérozott stílusa, sokszor poétikus, ám kellően kemény szövegfuttatása növeli iramát. Kifényesedik, megfrissül, textuális leleményekkel gyarapszik. Az utolsó hat fejezet összerántja, újraértelmezi a korábbi, ismétlődő tizenhetet is.

Kevésbé sikerült a két fonál összecsomózása: a Nő és a Férfi az öreg író által megszövegezett történetének és az élettől, pályától búcsúzó író önnön személyes-

családias szituálásának összebogozása. Kissé laza a csomó, az életkép felülkerekedik a próza drámáján. Azt kell hinnünk: a most befejezett mű, a Nő kívánta rekonstrukció (bár az alapkérdésre: hová és főleg miért tűnt el nyomtalanul az író–Férfi, a férj – erre a kérdésre nem ad, nem adhat feleletet) egyszeri siker, egyedi kivitelezés a pályán, s a rátét (az elkészült könyvkézirat bemutatása, átadása a kerti ünnepélyen, pontosabban az erről tudósító beszámoló) már ismét a belletristára vall.

A szerkesztésmód okos kiszámítottságát is tükrözi a konstrukciójával helyenként önmaga ellen forduló, önmagához szerencsére mindig visszakanyarodó kisregénynek ez a jelenete. A Nő a könyv elejének trópusi napfény-miliójében „apró fénycsokor-asszonyként” toppant a sziesztázó író elé. Jóval utóbb a kézirat-átadásra a Nő nem egyedül érkezik, lánya – s a név fejezetcím is –, *A fénycsokor-lány* szintén vele tart. Ha az anya szinte a beleszerelmesedésig megbabonázta az esetleges érzelmein természetesen uralkodó idős mestert, a fiatal lány még nagyobb hatást gyakorol rá. Összegeződnek a könyv rímelő motívumai (egy részük alighanem verbalizálás, korábbi kimondás nélkül is egybecsengett volna), így az, hogy a Lány lánya részben édesanyja csak vágyának maradt elképzeléseit, táncszeretetét művésztáncosként, külföldön is sikeresen teljesíti ki. S a gyerek, a felnőtt Kicsi apja példájából is okult: az apa kissé nehézkes szóval kivallott, leírt fő hibájának, a bizalomtalanságnak sem áldozata már. Szülei személyében két társas lény, két tehetséges ember húzódott önmagába, pótcselekvésekbe, tűnt el egymás életéből, holott ama „sors könyve” nem feltétlenül így írta meg. Bár a kisregény sugalma szerint egymás számára megszűntek létezni, mindkettejük személye áttűnik – tehát együtt tűnnek át – gyermekük remény- és jövőteljes alakjába. Az apjáért rajongó és anyjára a megnevezésével is hasonlító fénycsokor-lány – bízunk benne – jobb örökséget, komplexebb emberséget visz tovább, mint a Lány és a Fiú, akik csak ideig-óráig lettek egymás számára a Nő és a Férfi.

(Magyar Napló, 2017. január)